

Referents de l'educació intercultural

Blanca Ballesteros Castañeda

Universitat Oberta de Catalunya

RESUM

La societat en què vivim cada cop és més diversa i complexa. Per això és essencial trobar uns paràmetres comuns que permetin la convivència i la comunicació intercultural entre les diverses cultures que conformen el teixit social actual en el territori de la Unió Europea. En la mesura en què aquestes persones provinents d'altres països tinguin garantits els drets civils essencials, com a ciutadans de ple dret, estarem posant les bases d'una futura convivència productiva per a tothom i estarem deixant un llegat de pau social imprescindible per al progrés de la nostra societat. Un dels pilars bàsics d'aquest accés a la plena ciutadania per part de tots els habitants dels estats europeus és l'educació. Sovint trasbalsada per múltiples canvis legislatius, l'educació ara per ara no té cap altre sortida que ser intercultural, com a reflex fidel d'allò que està passant en la societat. El repte és preparar els professionals i implicar-hi a tots els agents educatius i promoure el desenvolupament ple de totes les capacitats dels alumnes, alhora que els prepara per a una transició al món laboral el més fàcil possible.

Paraules clau: *societat multicultural, interculturalitat, acció positiva, ciutadania.*

1. Justificació

La necessitat de assentar les bases de la convivència democràtica i pacífica en la nostra societat és un fet indiscutible. La manera en què ha de fer-se pot tenir diferents orientacions. Hem trobat important que organitzacions supranacionals com ara la ONU o la UE hagin pres consciència dels eixos essencials d'adoptar una política comú. Envers les postures més etnocentristes i les més relativistes, s'ha adoptat un terme mitjà que permeti conservar i garantir la diversitat cultural com a base de la riquesa humana, i al mateix temps, garantir el respecte als drets humans que es consideren universals a través d'acords internacionals.

L'accés progressiu dels immigrants a la ciutadania plena ha de ser una exigència de la societat del nou mil·lenni i per això cal determinar polítiques d'ajudes per tal de què les persones dels grups més desfavorits de la societat puguin salvar la diferència inicial que tenen respecte de la resta de la societat a l'hora d'accedir als serveis i béns principals. Les mesures d'acció positiva no han tingut tradició ni èxit en Europa, en canvi als EUA han estat la base de la seva política social. Intentarem aclarir els biaixos negatius de l'acció positiva i plantejarem que en alguns casos és necessari un esforç més gran per part de les administracions, perquè si no, les diferències inicials entre grups socials no se salvaran mai.

L'últim punt de la nostra intervenció tracta de l'educació i aborda la importància de tenir en compte els contextos diversos en què es desenvolupa el creixement dels alumnes. Ja no podem tancar els ulls a la societat multicultural i per això, i per a prevenir els efectes que s'estan detectant de alts índex de fracàs escolar entre les poblacions novinyudes, hem volgut donar algunes pautes d'actuació, i sobretot de presa de consciència.

2. Els drets humans com a referent en la societat multicultural

El fenomen del multiculturalisme ha provocat, no tan sols la discussió sobre la integració dels immigrants en les societats europees, essencialment, sinó una discussió encara més interessant, creiem, sobre els propis valors d'aquesta societat occidental que mirem de vendre com a modèlica. Aquest capítol pretén donar una resposta, des de la realitat, i no pas des de la dialèctica, a quins han de ser els pressupostos democràtics en què ha de basar-se la convivència en una societat multicultural.

La multiculturalitat de les nostres societats ha posat damunt la taula els problemes que afecten al reconeixement d'altres formes culturals i al respecte i a la protecció de la diversitat cultural. Evitar aquestes tensions i problemes fa necessari assumir el diàleg i l'intercanvi entre cultures com a quelcom necessari i essencial.

La diversitat cultural derivada de encreuaments històrics i demogràfics és avui més que mai una realitat en el si de les nostres societats. Creiem que és necessari prendre decisions comunes per a la gestió d'aquesta situació de complexitat creixent.

La cultura constitueix un dels fonaments integradors de la nostra societat i representa una dimensió essencial de la ciutadania moderna. La cultura contribueix a la cohesió social i territorial i es presenta com un factor de creixement, d'identitat, de diàleg entre els pobles, dins i fora de les nostres fronteres, i també de qualitat de vida.

Segons la Declaració de la trobada "Europa por el diálogo intercultural" (Granada, abril de 2006), des de les autoritats europees es pretén que la societat europea sigui un referent mundial en la promoció i protecció de la diversitat cultural i en la potenciació del diàleg i la cooperació entre cultures. Per a això cal fer que el diàleg intercultural esdevingui un procés permanent, amb la cooperació de la societat civil i amb un enfocament que doni respostes a l'heterogeneïtat cada cop més gran de les nostres ciutats i territoris, deguda en part a la mobilitat més gran de la població, i als reptes de la globalització i de la societat del coneixement compartit.

Segons l'informe de 2004 de la ONU sobre el desenvolupament humà, la llibertat cultural ha de ser adoptada com a un més dels drets humans bàsics, i com a un requisit per aconseguir el desenvolupament ple de les cada cop més diverses societats del segle XXI. Els seus autors sostenen que tot individu té dret a mantenir la seva identitat ètnica, lingüística i religiosa i que l'aplicació de polítiques que alhora reconeguin i defensin aquestes identitats és l'única manera sostenible d'aconseguir el desenvolupament en les societats multiculturals. Igualment afirmen que la globalització no pot tenir èxit si no es protegeixen i respectin a més a més les llibertats culturals, alhora que animen a fer-se'n càrrec i vèncer la resistència a la diversitat cultural que es basa en postures xenòfobes.

"Més que glorificar un suport sense restriccions a les tradicions heretades o advertir al món respecte dels suposats xocs inevitables entre civilitzacions, el punt de vista del desenvolupament humà exigeix que l'atenció se centri en la importància de la llibertat en les esferes culturals i en les maneres de defensar i augmentar les llibertats culturals de què podria gaudir la gent" (Amartya Sen, Nobel d'Economia 1998 i un dels creadors dels Informes sobre Desenvolupament Humà del PNUD).

En aquest punt, sorgeix la pregunta de com és possible organitzar una convivència efectiva dins d'una barreja tal d'aspectes culturals diversos, que en la pràctica sovint es troben enfrontats amb les maneres de vida occidental. Ha estat transcendent, des del nostre punt de vista, el fet que les qüestions sobre diversitat cultural hagin arribat a un fòrum comú d'enteniment, com ara la ONU, perquè hagin tingut un marc de referència el més universal possible, i s'hagin pogut deixar enrere models de polítiques concretes, sovint marcades per una posició etnocentrista occidental.

Pensem que la defensa de la universalitat dels drets humans no té perquè ser incompatible amb la protecció de les diferències. Existeix, no obstant això, un sector doctrinal que rebutja un sistema de valors universals per considerar que es tindrà una o altra visió del món segons la cultura en la qual cadascun es desenvolupi, el relativisme cultural en la seva versió forta. En aquest sentit, quelcom és bo, veritable..., només per al tipus humà, situació psicològica, composició genètica i medi ambient social i racial respon” Expressa que cada costum cultural és justificable des del punt de vista de qui la practiquen.

El relativisme cultural fort sosté que cada cultura té una forma de vida la vàlida de la qual és igual a la de totes les altres i que les exigències morals de qualsevol cultura particular no tenen vàlida fora d'ella. En tal cas, el relativista, defensor incondicional de la diversitat, haurà d'estar disposat a admetre com valuosa, si no vol pecar d'incoherent, la peculiaritat cultural dels etnocentristes

És cert que la personalitat d'un individu es desenvolupa, en gran mesura, en els termes de la seva pròpia cultura. Però en virtut de quins arguments considerar molt menys rellevant, per al seu lliure desenvolupament personal, la protecció de l'exercici d'uns drets que li corresponen per raó de la seva pròpia naturalesa humana.

Creiem que no s'hauria de tractar a una sèrie de persones prescindint totalment, de la seva vinculació essencial amb determinats grups ètnics. Però, tampoc, oblidant que les mateixes són portadores d'uns drets que van més enllà de qualsevol tradició cultural. Així la legitimitat de determinades costums culturals està directament vinculada amb la mesura que es respectin i garanteixin, de tots els individus que la practiquin, els seus drets més bàsics.

Com hem dit abans, no podem evitar alguns biaixos culturals, respecte de la importància que concedim al benestar físic i psicològic de les persones, la convivència pacífica i el valor del diàleg i el consens, i la igualtat de totes les persones independentment del seu sexe, ètnia, religió, procedència...

Com diria John Stuart Mill, “L'única raó legítima que pot tenir la comunitat per a procedir contra un dels seus membres és la d'impedir que perjudiqui als altres”. En aquest sentit, la realització, per part d'una persona, dels seus plans de vida, justificables des del seu punt de vista, no hauria de traspasar aquest límit.

Els drets humans creiem que han de ser considerats com normes morals transculturals. Podem ser comunes en l'universal i plurals en la diversitat. No poden ser condemnades a l'oblit, formes de vida que, encara que no s'ajustin exactament a alguns dels nostres propis sistemes normatius, no vulneren, no obstant això, cap dels esmentats drets.

El que si resulta necessari és fonamentar racionalment quan la persistència en la diferència condueix a una violació de la igualtat i, quan la insistència en la igualtat origina un assimilacionisme destructor del dret a la diferència i a la pròpia cultura. La legislació ha de promoure uns valors comuns i, alhora, protegir la diversitat cultural. Cada comunitat cultural, tant la majoritària com les minoritàries, han d'arribar a una espècie de pacte, en el qual hauran de renunciar a tota costum que violi els drets humans.

Ens preguntem si amb aquests criteris de justícia, en virtut dels quals es jutja a determinades costums, no s'arribaria a una espècie d'uniformitat jurídica. Perquè les diferents comunitats culturals, presents en un mateix àmbit, estan sotmeses a una mateixa legislació en moltes qüestions. Però, és inevitable que existeixi un referent crític. En virtut d'una ètica comuna es pot donar forma a una legislació respectuosa amb tots.

Podem conviure en la diversitat. La qual cosa implica, entre moltes altres coses, que els nousvinguts puguin desenvolupar la seva pròpia manera d'ésser en companyia d'uns altres. No se'ls ha d'obligar a renunciar a allò que els fa ser diferents des d'un punt de vista cultural. Ha d'haver una predisposició a establir un diàleg entre iguals sense eludir les inevitables diferències. Afavorirà aquesta aproximació que la cultura pròpia no s'imposés sobre les altres, o que una cultura minoritària o un grup d'immigrants no tingués la necessitat de tancar-se en barris o en guetos per a preservar la seva especificitat i fugir de l'amenaçadora assimilació.

A tall de conclusió ens agradaria esmentar que el problema de la situació d'il·legalitat en la qual es troben molts dels immigrants ajudaria a aconseguir major integració. Hauríem de recórrer la via intermèdia que ens conduís cap a la trobada intercultural. Sense posar tot el nostre ímpetu en la pròpia cultura i identitat, podem arribar a tenir clar el que tots tenim en comú. La qual cosa ajudaria a perdre la por o el prejudici a la interrelació o al diàleg cultural.

3. Concepte d'interculturalitat

Partint de les bases que volem establir al primer apartat, hem considerat adequat fer un recorregut breu però substancial pels termes multiculturalisme i interculturalitat, que no sempre han estat ben entesos. En el sentit de què totes les cultures s'han anat conformant sobre continguts culturals sovint aliens als propis, després d'una evolució de segles. Totes les cultures són, en realitat, multiculturals.

Com assenyala Vertovec (1996) el multiculturalisme és un concepte que, a partir dels anys setanta, s'ha incorporat al discurs de moltes disciplines i que ha estat utilitzat per molt diferents actors socials: educadors, polítics, assistents socials, etc. Per a Vertovec (1996) en molts dels diversos usos del multiculturalisme hi ha implícita una concepció essencialista de cultura.

La cultura seria una sèrie de trets més o menys gasosos que diferencia i distingeix als diferents pobles. Kymlicka (1999) assenyala que si la multiculturalitat engloba a totes les persones de grups socials no ètnics que se senten exclosos del nucli dominant de la societat (discapacitats, dones, homosexuals, obrers, ateus, etc.), tot estat és multicultural, per molt homogeni que sigui ètnicament.

Per a Kymlicka (1999) el multiculturalisme es basa en les diferències nacionals i ètniques: "(...) utilitzo 'cultura' com sinònim de 'nació' o 'poble'; és a dir, com una comunitat intergeneracional, més o menys completa institucionalment, que ocupa un territori o una pàtria determinada i comparteix una llengua i una història específiques. Per tant, un Estat és multicultural bé si els seus membres pertanyen a nacions diferents (un Estat multicultural), bé si aquests han emigrat de diverses nacions (un Estat poliètnico, sempre que això suposi un aspecte important de la identitat personal i la vida política".

Cal advertir que, com recull Vertovec (1996), darrere del multiculturalisme pot trobar-se els rastres del nou racisme, el racisme sense races, i d'una retòrica de l'exclusió.

Rodrigo (1996) assenyala que un dels perills actuals és que el principi d'exclusió basat en la diferenciació per la raça, categoria que ha estat ja rebutjada per la ciència, sigui reemplaçat pel de identitat cultural. Això ens obliga a tenir molt en compte els objectius que es dibuixen darrere de les diferents propostes multiculturalistes.

Lamo de Espinosa (a Rodrigo, 1995) afirma que "...entenc per multiculturalisme (com a fet) la convivència en un mateix espai social de persones identificades amb cultures variades. I entenc (també) per multiculturalisme (com projecte polític, en sentit, doncs, normatiu), el respecte a les identitats culturals, no com reforçament del seu etnocentrisme, sinó al contrari, com camí, més enllà de la mera coexistència, cap a la convivència, la fertilització creuada i el mestissatge. En aquest sentit normatiu quedaria fora el que podríem cridar "multiculturalisme radical" o defensa "del desenvolupament de les cultures separades i incontaminades" i, per tant, com rebuig del mestissatge, un multiculturalisme que, certament, pot conduir a un nou racisme o nacionalisme exclouent".

Rodrigo (1995), entén per multiculturalisme la coexistència de diferents cultures en un mateix espai real, mediàtic o virtual; mentre que la interculturalitat consistiria en les relacions que es donen entre elles. És a dir que el multiculturalisme marcaria l'estat, la situació d'una societat plural des del punt de vista de comunitats culturals amb identitats diferenciades. Mentre que la interculturalitat faria referència a la dinàmica que es dona entre aquestes comunitats culturals.

Més enllà de l'existència de fet de relacions interculturals, la interculturalitat pot prendre's com principi normatiu. Entesa d'aquesta manera, la interculturalitat implica l'actitud d'assumir positivament la situació de diversitat cultural en la qual un es troba. Es converteix així en principi orientador de la vivència personal en el plànol individual i el principi rector dels processos socials en el plànol axiològic social.

Assumir la interculturalitat com principi normatiu en aquests dos aspectes: individual i social, constitueix un important repte per a un món en el qual la multiplicitat cultural es torna cada vegada més ineludible i intensa. En el nivell individual, ens referim a l'actitud de fer dialogar dintre d'un mateix i en forma pràctica les diverses influències culturals a les quals podem estar exposats, de vegades contradictòries entre si o almenys no sempre fàcils d'harmonitzar. Això suposa que la persona en situació de interculturalitat, reconeix conscientment les diverses influències i les valora totes.

Òbviament, sorgeixen problemes a l'intentar processar les múltiples influències, però al fer-lo de manera més conscient, potser es facilita un procés que s'inicia de totes maneres a l'interior de la persona sense que aquesta es doni total compte d'això.

Aquest diàleg conscient pot donar-se de moltes formes i no sabem bé com es produeix, encara que és visible que persones sotmeses a influències culturals diverses sovint processen aquestes influències en formes també similars. Per exemple, en contraposició a l'actitud de desconeixement i rebuig d'un vessant cultural amb poc prestigi, actualment diversos col·lectius estan desenvolupant una actitud similar de rebuig del vessant cultural de major prestigi.

La interculturalitat com a principi orienta també processos socials que intenten construir, sobre la base del reconeixement del dret a la diversitat i enfront de les formes de discriminació i desigualtat social, relacions dialògiques i equitatives entre els membres d'universos culturals diferents.

La interculturalitat així concebuda. "(...) posseeix caràcter desideratiu; regeix el procés i és alhora un procés social no acabat sinó més aviat permanent, en el qual ha d'haver una deliberada intenció de relació dialògica, democràtica entre els membres de les cultures involucrades en ell i no únicament la coexistència o contacte inconscient entre ells. Aquesta seria la condició perquè el procés sigui anomenat intercultural" (Zuñiga. 1995).

En aquest sentit, la interculturalitat és fonamental per a la construcció d'una societat democràtica, ja que els actors de les diferents cultures que s'hi regeixin, convindran en trobar-se, conèixer-se i comprendre's amb la intenció de cohesionar un projecte polític a llarg termini.

Assumir així plenament la interculturalitat implica confiar en què és possible construir relacions més racionals entre els éssers humans, respectant les seves diferències. L'aposta per la interculturalitat com principi s'oposa radicalment a aquesta tendència homogeneïtzant, culturalment empobridora. Apart de constatar les relacions interculturals de fet i afirmar la inviabilitat a llarg termini d'un món que no assumeixi la seva diversitat cultural com a riquesa i com a potencial.

4. Polítiques d'integració, igualtat i accés a la ciutadania

Assumir l'arribada de centenars de persones procedents d'altres països, amb costums, llengües i religions diferents és un repte per a les polítiques d'integració de les societats d'acollida. De totes maneres, no hem d'oblidar que els destinataris de les polítiques d'igualtat i d'integració no són les cultures, sinó els individus, les persones com a éssers individuals i subjectes de dret, indiferentment, en principi de qual sigui el seu origen.

En molts casos, no hi ha prou amb què els marcs jurídics garanteixin la igualtat i la no discriminació. És ben conegut que sense polítiques actives que promoguin la integració dels immigrants, sobre tot d'aquells que es troben en situacions de risc, no hi ha accés igualitari per a molts col·lectius. Les polítiques d'acció positiva, terme menys esbiaixat que el de "discriminació positiva", estan orientades a pal·liar situacions de desigualtat persistent. Hem de valorar les polítiques d'acció positiva com un primer pas envers la igualtat.

Des del punt de vista jurídic, sembla haver-hi problemes de definició entre els conceptes. Prenem com a referència el text de García Añón (1999) per a clarificar-los.

“Caldria partir que sobre el concepte d'accions afirmatives o de les polítiques per a portar a terme la protecció del principi d'igualtat o la lluita contra la discriminació no existeix una definició normativa clara, ni acord en la doctrina, ni en el plànol social ni jurídic, el que entre altres coses ha propiciat la seva debilitat i la posada en dubte de la mateixa legitimitat d'aquestes polítiques. És per això que se sol adoptar, tal com s'ha apuntat, la terminologia i els fonaments de l'evolució del Dret nord-americà sobre discriminació. Però, de vegades, sense tenir en compte que ni el context històric, polític o social són els mateixos. Per exemple, no es distingeix entre els conceptes d'acció afirmativa i discriminació inversa. No hi ha una delimitació precisa del que són les accions afirmatives, ni tan sols dels seus tipus. En aquest sentit, es podria dir, que aquestes mesures suposen la creació de mecanismes o la utilització de polítiques de caràcter diferenciat per a afavorir a persones o col·lectius que estan o han estat discriminats, o que es troben en una situació de desavantatge. Les mesures d'acció afirmativa són un tipus de normes característiques de l'Estat Social de Dret la funció del qual és promocional, això és, utilitza mesures d'estímul o incentivació per a afavorir la realització d'accions o fins considerades com avantatjosos.

Les mesures d'acció afirmativa són mesures de caràcter indirecte i podríem distingir, segons les funcions que compleixen: mesures de conscienciació, mesures de facilitació i mesures de retribució. Les mesures de facilitació, d'impuls o de promoció són les mesures prèvies tendents a la consecució de la fi: l'eliminació del desavantatge. Tractaran de promoure i impulsar la igualtat per al futur: subvencions, beques.

Les mesures de discriminació inversa o positiva es caracteritzen perquè en el cas de dos supòsits desiguals realitzen un tractament desigualitari en benefici del pitjor situat. Exemples de mesures de discriminació inversa poden ser l'establiment de barems diferents per a homes i dones, en benefici d'aquestes; les quotes o reserves de places per a aquests col·lectius desfavorits en llocs de treball, centres d'ensenyament o candidatures, etc. Les mesures de tracte preferencial consisteixen en l'establiment d'una prioritat o avantatge, o sigui un tracte preferencial o desigual en el cas que existeixi una situació de partida semblant, entenent que es troba en una situació contextual de desavantatge. “

El que avui coneixem com acció afirmativa o acció positiva té el seu origen en el Dret antidiscriminatori que sorgeix com a reacció de les protestes de la població afroamericana, i altres minories i moviments de protesta social en la dècada dels 80 als EUA. L'acció positiva es concep com el poder normatiu de l'administració destinat a eliminar la desigualtat o discriminació intergrupals.

Hem apuntat que la definició d'acció positiva comporta un biaix que es tradueix en la pràctica en conseqüències d'actuació política i de dinàmiques socials complexes. La qüestió de la discriminació intergrupals deixa pas al concepte de justícia distributiva. És a dir, quan s'adopten mesures de discriminació positiva hi ha un grup que, en aquest cas, surt perjudicat. Per això, tradicionalment a Europa s'ha detectat que les mesures de discriminació positiva envers els immigrants feien pujar els índexs de xenofòbia entre la població resident. A més, com més important és l'àmbit d'acció positiva: habitatge, treball, etc. es percep aquesta mesura amb més gravetat.

Quan els individus que no pertanyen al grup o grups dominants prenen consciència de la seva posició d'inferioritat, exigeixen una resposta a l'Estat de Dret, que pot aplicar les mesures d'acció positiva. Ara bé, aquesta idea d'acció positiva, exigeix la introducció

d'un concepte d'igualtat diferent al de la igualtat de tracte. La introducció d'aquest nou concepte (Barrère, 2003) provoca que algunes instàncies jurídiques considerin que determinades mesures d'acció positiva contravenen el dret d'igualtat d'individus que no pertanyen al grup del qual es vol corregir la desigualtat.

Personalment crec que s'haurien d'activar alguns mecanismes que recolzin l'acció positiva al nostre territori, si tenim en compte que les necessitats estan lligades a persones, que són el objectiu de l'acció social, i no necessàriament a grups determinats. Opino que si aconseguíssim canviar aquesta percepció de l'acció positiva focalitzant les persones i no les ètnies ni els grups concrets, els efectes no serien tan negatius.

5. Els reptes de la educació intercultural

En aquest apartat ens volem preguntar si la trobada en el mateix entorn educatiu de nois i noies procedents de molts països diferents, amb cultures, maneres d'actuar, i sobretot, amb llengües maternes molt diverses, fa possible fer servir un mateix esquema d'activitats d'ensenyament- aprenentatge. I si aquests esquemes, basats etnocèntricament en una sèrie de conceptualitzacions sobre el món percebut a la manera occidental, són prou adequats per al desenvolupament de totes les potencialitats cognitives, de relació social i d'integració social dels alumnes, tant immigrants, com els indígenes

Vivim en una societat multicultural on l'educació es converteix en el procés individual i social més important a través del què tots, nens i joves que estan en l'escola, els seus pares, mestres i professors i tot l'equip educatiu, adults treballadors en diferents àmbits, podem arribar a ser persones competents, ciutadans, per a viure en contextos que ja són irreversiblement plurals.

Aquesta multiculturalitat s'expressa en gran mesura des de la presència de la immigració però no exclusivament per aquesta, encara que la gent només percebi la pluralitat per la presència d'immigrants i els atribueixi solament a ells la responsabilitat de les dificultats inherents a gestionar-la. Aquesta multiculturalitat a més del pes d'allò que és cultural, està influïda per la realitat social on s'insereixen les persones, autòctons i immigrants, que indiquen situacions asimètriques, desiguals, realitats inclusives per a molts però excloents per a molts altres i que incideixen en les relacions interculturals.

I els sistemes educatius, que són els que fan visible la diversitat, es troben en una permanent recerca d'equilibri entre una educació que descobreixi i reforci en cada individu el que li fa semblant als altres, al costat de la seva inserció en comunitats portadores d'una cultura específica amb dret a expressar-se i mantenir-se, assegurant sempre la igualtat d'oportunitats educatives, cap a l'horitzó de la inclusió social.

La immigració, present des de fa 25 anys a Espanya, d'una manera nova i distinta a les contínues migracions a Europa i a les anteriorment escasses a Espanya, és un gran detonant de la percepció de la pluralitat de la nostra societat. No és un fet aïllat, puntual, és un fenomen estructural, s'inscriu com la conseqüència, l'efecte dels processos globalitzadors. Avui dia es parteix de tots els països i s'arriba a tots els països. Nosaltres pensem en les migracions des d'aquí, des dels països europeus als quals arriben persones immigrants però es migra entre països d'Amèrica del Sud i Central, entre països d'Orient Pròxim, d'Àsia i Àfrica.

La importància de l'educació, dels processos educatius tant en contextos formals com informals, per a la cohesió social, l'enriquiment permanent de la societat. En tres idees vull resumir els beneficis de rebre educació en la institució escolar:

- a) la seva naturalesa inclusiva
- b) la seva condició de cercle benèfic
- c) el seu caràcter de “prevenció social intel·ligent”

Els sistemes educatius són en la seva conceptualització i objectius, inclusivament, productius d'inclusió social. Per aquest motiu es considera que entrar en aquest sistema i romandre en ell és entrar en un cercle benèfic, on els individus van exercint drets i deures i generant per a si mateixos majors nivells de drets i d'oportunitats i per a la societat formes més acabades de cohesió social. Dret a aprendre, dret a formar-se, dret a inserir-se activament en una societat, dret a participar, dret de ciutadania.

Davant aquesta nova realitat l'escola ha anat progressivament introduint canvis per a donar respostes educatives al nou perfil d'alumnat, un alumnat multicultural, en romandre encara moltes qüestions que obstaculitzen la conformació d'un centre educatiu convivencial, inclusiu i intercultural. I fonamentalment queda per desenvolupar un consens en educació que no només plantegi els acords necessaris avui, sinó que ja avui, comenci a construir l'educació i la societat del futur.

Una vegada que els alumnes entren en el centre escolar es troben amb un món completament desconegut per a ells. Primer és la dificultat de la llengua de la que tenen un desconeixement total, els companys, els professors, els espais... Un llenguatge i uns codis completament diferents als seus. Les seves cares ens mostren tota la sèrie d'estats per les que van passant des del primer dia d'entrada al centre fins al dia que ja hi ha un mínim de comunicació i una petita confiança.

Hem de tenir en compte els aspectes personals que comporten per a ells com: dol migratori, desconeixement del nostre sistema educatiu, desconeixement de la cultura, desconeixement de l'entorn, por al desconegut, necessitat d'amistats, adolescència, relacions interpersonals, autoestima. També els aspectes acadèmics com: desconeixement de les llengües d'aprenentatge, nivell actual de competències per la seva escolaritat anterior, necessitats acadèmiques, objectius propers, reforç de llengua, continguts a treballar dins l'aula, actituds a tenir en compte, materials i avaluació.

Amb tot això hem de tenir present una afectivitat i exigència. L'alumnat necessitarà un procés d'adaptació a la nova realitat, i tot procés d'adaptació requerirà un cert temps segons les característiques i experiències de cada persona. Creiem que aquests alumnes han de rebre un ensenyament contextualitzat en les diferents matèries que hi ha al currículum amb els seus companys d'aula.

Hem de pensar en una acceleració dels aprenentatges a través de diferents metodologies, com la personalització dels seus aprenentatges o com el treball cooperatiu a l'aula. S'ha de pensar que tots som diferents però que en l'ensenyament en l'atenció a la diversitat hem de tenir estratègies per a la igualtat. En aquesta atenció a la diversitat hem de reconèixer que hi ha una multiplicitat cultural i una desigualtat social. Hem de tenir en

compte l'origen i la història particular de cada alumne per poder tractar la diversitat a l'aula, perquè cada alumne té unes motivacions, uns valors, uns interessos, uns coneixements previs i unes experiències que relacionat amb la cultura de procedència i el context familiar i social en el que cada alumne creixi farà que tingui un desenvolupament o un altre.

Hem de considerar la diversitat com a normalitat i que la diversitat ens ha de comportar una flexibilitat, una adaptació curricular i organitzativa, i un seguiment educatiu individualitzat. Per això hem de parlar d'acceleració d'aprenentatges en les adaptacions curriculars que hem de fer per a aquests alumnes nouvinguts. Aquí calen recursos humans i materials per poder dur a terme aquesta tasca educativa. En els centres educatius, hem de tenir present i donar valor a les llengües d'origen i les cultures dels nostres alumnes nouvinguts. També hem de procurar que les famílies participin activament i que hi hagi una presència d'adults de les minories.

Després d'aquest recorregut, vegem ara quins són els seus resultats més preocupants en relació amb l'escolarització d'un alumnat immigrant molt heterogeni (Blanco Puga, 2006):

1. S'estan donant procés de desescolarització progressiva i fracàs escolar. Les escoles concebudes com camp d'oportunitats, es converteixen per a molts alumnes en comunitats hostils i alienes, produint-se una desescolarització gradual abans dels 16 anys encara que es formalitzi al finalitzar el cicle obligatori.
2. Funcionen en molts equips educatius i en la població autòctona estereotips que condueixen a un etiquetatge negatiu de determinats alumnes en funció del col·lectiu al que pertanyen i a l'edat que s'incorporen al sistema educatiu, construint-se així baixes expectatives d'assoliment acadèmic d'aquest alumnat. La profecia es compleix a si mateixa i el fracàs escolar sovint es produeix.

Blanco Puga (1997) afirma que “La perspectiva intercultural no constitueix un model educatiu per als immigrants, és un model educatiu per a tot l'alumnat i comunitat escolar, considerant que aquest tot és divers individual, social i culturalment. És per tant un error plantejar una atenció educativa intercultural dels immigrants i dissenyar un projecte intercultural solament en els centres que els escolaritzen.”

Altra qüestió pendent és la difícil i escassa relació existent entre centre educatiu i família immigrant. Els vincles són febles, els malentesos són molt freqüents i com a resultat sol haver una percepció mútua negativa que poc ajuda a la promoció educativa dels alumnes i a la imprescindible supervisió educativa que la família ha de realitzar sobre els seus fills.

És cert que la poca participació dels pares en la vida del centre i en els estudis dels seus fills s'observa també entre famílies autòctones, però aquesta manca perjudica més a l'alumnat immigrant i a la seva família perquè els allunyen del primer referent institucional més pròxim a ells, com és l'escola, negant a més la possibilitat d'incorporar a la família als processos educatius i participatius que es produeixen en l'espai escolar, com escola de pares, aules de pares, AMPAS, etc, afavoridors del seu procés d'integració.

L'educació per a aquesta societat multicultural constitueix un gran desafiament per a l'escola i per a la societat. Podríem pensar que són massa els canvis que cal realitzar per a

oferir educació de qualitat a una població tan diversa. No és així, la majoria dels objectius de la proposta intercultural en educació estan continguts en les competències clau a assolir pels alumnes dels ensenyaments obligatoris, establertes a nivell de l'estat espanyol i consensuades amb els sistemes educatius europeus. Es resumeixen en aquesta fi fonamental de l'educació en la seva etapa obligatòria: el proporcionar una capacitat general a tots els alumnes, basada en els coneixements, experiències, valors i disposicions fonamentals per a ser un ciutadà competent, capaç de treballar, dur endavant els seus projectes, saber viure i convidaure en un entorn multicultural, participant de forma eficaç en la vida política, social, econòmica i cultural.

7. Conclusions

Les diferències que caracteritzen a persones i grups, es descriuen i analitzen en funció d'esquemes previs, en funció del model de persona i societat que estimem valuós o més adequat. En certa forma, hem de considerar que veiem el que creiem, és a dir, que percebem i reconeixem diferències allí on creiem que es donen.

Entenem les diferències culturals com diferències quant a valors, creences, expectatives, visions del món, que expliquen, que donen lloc a formes diverses d'interpretar els esdeveniments (físics, socials) i les conductes de les persones. Cal evitar una visió superficial o frívola de la diversitat cultural. Per exemple, no pot associar-se amb vestits, menjars, balls, les quals n'ofereixen una visió restringida i turística.

Les diferències culturals han de considerar-se més com constructes dinàmics, relacions construïdes socialment, que com característiques estàtiques, fixes, adquirides o inherents als grups i individus. Les diferències culturals haurien de conceptualitzar-se, construir-se i tractar-se com relacions neutrals entre el definidor i el definit, no com característiques del definit. Cal evitar els marcs conceptuals que assimilen diferències amb deficiències i definir als grups i persones en termes del que són, tenen i representen.

L'experiència de contacte i intercanvi culturals sempre està present i és una de les característiques de societats en les quals s'aspira a convidaure sense estigmatitzar a priori la seva pròpia identitat. Els significats sempre es produeixen en processos d'interacció social. En el procés d'interacció es donen decisions, es modifiquen comportaments, es resolen les valoracions dels esdeveniments, els contactes entre persones mai poden definir-se en funció d'un abans ni d'un després de la interacció. Per altra banda, altra conseqüència d'aquesta visió de les diferències fa que no tingui cap sentit establir jerarquies entre grups culturals ja que simplement, hi ha diferències.

En termes generals, les diferències culturals es descriuen en funció de set grans dimensions: estructura social i política, sistema econòmic, sistema de comunicació i sistema de creences i racionalitat, sistema moral, sistema estètic i sistema de maduració (etapes vitals).

Bibliografía

Barrère Unzueta, M.A. (2003) Igualdad y discriminación positiva. Un esbozo teórico-conceptual. Universitat del País Basc /EHU.

Blanco Puga, M.R. (2006). Educación en la sociedad multicultural. [Recurs electrònic. A:<http://www.unican.es/NR/rdonlyres/5BF40274-4289-49F6-AAAB-F89731B48C7C/0/Educaci%C3%B3nenunaSociedadMulticultural210306ProfMar%C3%ADaRosaBlancoPuga.pdf>.]

Fuchs, N. “Interculturalidad y té a la menta” a:
http://www.aulaintercultural.org/article.php?id_article=1017

García Añón, J. (1999) “El principio de igualdad y las políticas de acción afirmativa. Algunos problemas de la dogmática jurídica y el Derecho Europeo”, *Cuadernos Electrónicos de Filosofía del Derecho*. núm. 2-1999, Universitat de València, disponible a:
<http://www.uv.es/CEFD/2/garcia.html>

García Hervás, A. “Algunes reflexions sobre l’alumnat nouvingut” a
http://www.aulaintercultural.org/article.php?id_article=1017

Kymlicka, W. (1999). Ciudadanía multicultural. Barcelona:Ediuoc

Molina Luque, F. “Educación, multiculturalismo e identidad, a
<http://www.oei.es/valores2/molina.htm>

Rodrigo Alsina, M. “La comunicación intercultural” de, disponible a
<http://wzar.unizar.es/acad/fac/egb/educa/jlbernal/comintercultural.pdf>

Vertovec, S. (1996) ‘Multiculturalism, culturalism, and public incorporation’ *Ethnic and Racial Studies* 19(1): 49-69

Zúñiga, M,; Ansión, J. (1997). Interculturalidad y Educación. Lima:Foro Educativo

<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001297/129718S.pdf>
http://www.mcu.es/gabipren/notas/2006/abril/cul_28_conclusiones_granada.pdf, i

<http://www.pnud.cl/boletin/julio/cont02.htm>